

ÜNİTE 3

Yazım Kuralları

Giriş

Yazı yazmak yalnızca harfleri tanımak, onları bir araya getirerek anlamlı sözcükleri veya cümleleri sıralamak değildir. Bir yazının amacına ulaşabilmesi için uyulması gereken biçimsel kurallara yazım kuralları denir.

Günümüz teknolojisinin kullanımının bir uzantısı olarak genel ağ ve taşınabilir telefonda yapılan yazışmalar, yazım kurallarının kullanımını olumsuz etkilemektedir. Bu yazışmalarda, yazı dilinde görülmeyen kullanımlar söz konusudur;

- **bazı yeni kısaltmalar kullanma:** slm “selam”, nbr “ne haber”, kib “kendine iyi bak” vb.,
- **Türkçe ünlüleri kullanmama:** glyrm “geliyorum”, bk “bak” vb.,
- **Türkçe karakterleri kullanmama:** i, ı, ö, ü, ç, ş harflerini yazmama,
- **noktalama işaretlerini yanlış veya eksik kullanma,**
- **bazı simgelerle birlikte yeni birtakım noktalama işaretleri kullanma:** :) “mutlu olmak, gülmek” :{(“üzgün olmak” , >:(“ağlamak”, vb.

Yazımda yazım kurallarına uymamak, okuyucunun o yazıyı okumasını güçleştirir; onu, okuma sırasında belirsizliklere düşürür. Yazdıklarımızın hem günümüz hem de gelecek kuşaklarca anlaşılmasını sağlamak için yazımda belirlenen ortak kurallara uyulmalıdır.

Yazım Kuralları

Türkçenin yazım kurallarının oluşması süreci, Türk Yazı Devrimi ile başlamıştır. 12 Aralık 1928 yılında basılan İmla Lügati, Türkçedeki sözcüklerin yeni Türk harfleriyle nasıl yazılacağını göstermiştir. Bu yazım kılavuzu 1941 yılına kadar basın-yayın ve eğitim kurumlarında kullanılmıştır. Bu on üç yıl içerisinde ‘söyleyişe göre yazım’ öncelik taşımıştır. Uygulamada ortaya çıkan yazım sorunlarına, Türk Dil Kurumu’nca 1941’de İmla Kılavuzu adıyla yeniden basılan yazım kılavuzu ile çözüm aranmıştır. İmla Kılavuzu 1962’ye kadar yedi kez; 1965’te Yeni İmla Kılavuzu adıyla içeriği yeniden düzenlenerek dört kez (1965-1968); 1970’te Yeni Yazım (İmla) Kılavuzu olarak iki kez; 1973’ten 1981 yılına değin de Yeni Yazım Kılavuzu adıyla beş kez basılmıştır. Türk Dil Kurumu’nun on bir baskı yapan yazım kılavuzu ile Türkçenin yazımı büyük ölçüde geleneksel bir yapıya kavuşmuştur (Çotuksöken, 2001:47).

Bu tarihten sonra kurumun yayımladığı kılavuzlar ile özel kuruluşların ve yayınevlerinin yayımladıkları arasında bir örneklik sağlanamamış, yazımla ilgili sorunlar artmıştır. TDK tarafından 1985’te İmla Kılavuzu, 2005’ten itibaren de Yazım Kılavuzu adıyla yeni baskılar yapılmıştır. Günümüzde basılı yazım kılavuzlarıyla birlikte genel ağda, farklı kurum ve kuruluşlar tarafından hazırlanan yazım kılavuzlarının yanı sıra Türk Dil Kurumu’nun resmi sitesi <http://www.tdk.gov.tr> adresinde yazım kılavuzu bulunmaktadır.

Aşağıda, Türkçenin değişmeyen yazım kuralları göz önünde bulundurularak temel yazım kuralları betimlenecektir

Büyük Harf Kullanımı

- Bütün özel isimler (kişi adları ve soyadları, ülke, millet, dil, din, mezhep, gezegen, yer, bölge, yerleşim birimleri, kurum, kuruluş, eser, gazete, dergi, kanun, tüzük, dönem, mevsim, (belirli bir tarih bildiren) ay ve gün, bayram, toplantı vb. isimleri)
- Birtakım kısaltmalar (tamamı veya ilk harfleri)
- Bütün cümleler ile şiirlerde dizeler
- İki noktadan sonraki veya tırnak içinde verilen cümlelerin ilk kelimesi
- Unvanlar ve lakap gibi kullanılan akrabalık sözleri
- Hitap sonrası kullanılan unvanlar
- Kitap, dergi, bildiri, vb. gibi çalışmalarda, yazı başlıkları ve çizelge, şema, vb. ile ilgili açıklamaların ilk harfleri
- Tabela, levha gibi yazılarda sözcüklerin ilk harfleri
- Özel adlardan türetilen bütün sözcüklerin ilk harfleri

büyük harfle başlar.

Yabancı Özel İsimlerin Yazımı

- Türkçeye eskiden yerleşen yabancı isimler
- Latin alfabesi kullanılmayan ülke ve toplumlara ait özel isimler

söylendiği gibi yazılır. Latin alfabesi kullanan ülke ve toplumlara ait özel isimler ise aynen yazılır.

Özel İsimler Dışında Yabancı Sözcüklerin Yazımı

Türkçeye hem Doğu hem de Batı dillerinden pek çok yabancı sözcük girmiştir. Dilimize yüzyıllar öncesinden Arapça, Farsça, Yunanca, Ermenice, Çince, Moğolca gibi dillerden giren sözcükler, okunduğu biçimde yazılmaktadır. Batı dillerinden eskiden giren sözcüklerinde önemli bir kısmı okunduğu gibi yazılmaktadır. Ancak günümüzde Türkçeye, Batı dillerinden, özellikle de İngilizceden pek çok sözcük girmekte ve bunlar alındıkları dildeki özgün yazımı ile yazılmaktadır.

Türkçede sözcük başında çift ünsüz bulunmaz. Batı dillerinden giren bu tip sözcükler genellikle aslına uygun biçimde yazılır. Bu tür sözcüklerin çok azında sözcüğün başına ünlü veya baştaki çift ünsüz arasına bir ünlü getirilerek yazılır.

Birleşik Sözcüklerin Yazımı

Bitişik Yazılan Sözcükler

İki sözcük birlikte kullanıldığında ses düşmesi, türemesi, anlam değişmesi, birleşik yapıdaki kişi ve kurum adları, ara yönleri bildiren ve "alt", "üst", "üzeri" sözcükleriyle kurulan sözcükler, pekiştirme sıfatları birleşik yazılır.

Ayrı Yazılan Sözcükler

İsim+fiil tarzında kurulan sözcükler, hayvan, bitki, eşya, zaman, yol, renk vb. sözcüklerden biri ile oluşan ve bunlardan birisinin anlamını koruduğu bileşik sözcükler ve ikilemeler ayrı yazılır.

İkilemelerin Yazımı

Bütün ikilemeler ayrı ve araya herhangi bir noktalama işareti konulmadan yazılır.

Pekiştirme Sıfatlarının Yazımı

Pekiştirme sıfatları, sözcüğün ilk hecesinin ünlüyle biten kısmı alınarak bunlara p, r, s, m seslerinin getirilmesiyle türetilir ve bunlar birleşik yazılır. Bu yapıların daha da pekiştirildiği veya bu yapılarda ünlü türemelerinin ortaya çıktığı görülür.

Ek Fiilin Yazımı

İsim veya fiil soylu yüklemlere, ek fiilin çekimli idi, imiş veya ise biçimleri getirildiğinde bunlar ayrı veya bitişik yazılabilir. Aynı durum ek fiilin zarf-fiil biçimi olan iken için de söz konusudur.

Sözcük ünlüyle bitiyorsa, ek fiilin başındaki /i/ ünlüsü yarı ünlü /y/ sesine dönüşür.

Geniş Zaman Çekimli Fiillerin Yazımı

Türkçede tek heceli olumlu fiil köklerine, geniş zaman ekinin ne şekilde geleceği sorunludur. Hangi fiilde ekin -Ar, hangisinde -(X)r geleceği konusunda kesin bir kural yoktur.

-mAk Mastar Ekinin Yazımı

-mAk mastar eki; iyelik veya yönelme (+a), belirtme (+i), tamlayan (+in) hali ile çokluk (+lar) ekleriyle kullanıldığında -mA olmaktadır.

Sayıların Yazımı

1. Ondan itibaren birleşik rakamlar yazıyla verildiğinde bunlar ayrı ayrı yazılır.
2. 2Büyük sayılar yazılırken okumayı kolaylaştırmak amacıyla farklı yöntemler kullanılır.
3. Eğer sayılar rakamla yazılıyor ve sonrasında ek geliyorsa bu eklerin yazımında ünlü ve ünsüz uyumlarına uyulur ve bunlar kesme işareti kullanılarak yazılır.
4. Romen rakamları; yüzyıllarda, hükümdar adlarında, tarihlerde, ayların yazımında, kitap ve dergi ciltlerinde, kitapların ön bölümlerindeki sayfaların numaralandırılmasında ayrı yazılır.

Karıştırılması Olası Eklerle Bağlaç ve Edatların Yazımı

Aitlik bildiren “ki” eki bitişik, iki cümleyi bağlayan “ki” ve pekiştirme görevindeki “ki” ayrı yazılır.

“da”, cümleden çıkardığımızda anlam bozuluyorsa birleşik, bozulmuyorsa ayrı yazılır.

“ile”, bağımsız veya ekleştirilerek kullanılabilir.

Ekleştğinde, ünsüzle biten sözcüklere gelince baştaki /i/ sesi düşer; sonu ünlüyle biten sözcüklerde ise /i/ > /y/ olur

Soru eki, diğer eklerden farklı olarak daima ayrı yazılır ve sonuna “?” işareti konur.

Ancak soru eki “di mi” zarf-fiil yapısında, “iyisi mi” gibi kalıp ifadelerde, ikilemelerde pekiştirme amacıyla kullanıldığında soru işareti kullanılmaz.

Düzeltilme İşaretinin Kullanımı

Türkçede k, g, l, gibi ünsüzlerin art damak mı yoksa ön damak mı olduğu esas olarak birlikte kullanıldığı ünlüye bağlıdır: kara, garip, alın, koku, gurbet, kol vb. sözcüklerde bu sesler art damak; kürek, gülücük, el, yelek gibi sözcüklerde ise ön damak ünsüzüdür. Ancak yazı dilinde kimi alıntı sözcüklerde, bu sesi gösteren harflerden önce veya sonra art damak ünlüleri - a ve u - geldiği halde, söz konusu ünsüzler ön damak ünsüzü olarak söylenir. Bu durumu yazıda belirtmek için, bu ünlülerin üzerine düzeltme işareti konur: â ve û.

Bazı alıntı sözcüklerde, uzun ünlünün gösterilmediği durumlarda anlam karışıklığını gidermek için uzun ünlünün üzerine “^” işaretini konur.

Arapçadan dilimize geçen +î nispet ekinin belirtme (+i) hâl eki ve 3. tekil şahıs iyelik ekiyle karışmasını önlemek için düzeltme işareti kullanılır.

Kısaltmaların Yazımı

Tek sözcük kısalacaksa bu büyük ya da küçük harfle yazılabilir, bu kısaltmanın anlamını değiştirmez. Birden çok sözcükten oluşan kısaltmalar sözcüklerin ilk harfleri bir araya getirilerek oluşturulur ve tamamı büyük harflerden oluşur.

Ses Uyumları ve Yazım Kuralları

Türkçede asıl olan büyük ünlü uyumudur ve ekler de bu kurala uyar.

Küçük ünlü uyumu, büyük ünlü uyumu kadar yaygın değildir. Ancak bugün Türkçede eklerin ünlüsü küçük ünlü uyumuna göre getirilir.

Türkçedeki ünsüz uyumu ötümlü ve ötümsüz diye ikiye ayrılır. Sözcük ötümsüz ünsüzle bitiyorsa ötümsüz ünlü, ötümlü ünlüyle bitiyorsa ötümlü ünlü getirilir: (Türk+çe, yol+cu).

Dilimizde sonu /ç/, /t/, /p/ veya /k/ ile biten birtakım sözcükler, ünlüyle başlayan ek aldığı veya ünlüyle başlayan sözcüklerle kullanıldığında, bu seslerin geçici olarak, sırasıyla /c/, /d/, /b/ ve /g/ olduğu görülür.

Ünlü Daralması

Türkçede fiillere bir ek geldiği zaman temel olarak kök değişmez. Ancak birtakım eklerde geçici ünlü daralması görülür.

Tek Heceli Sözcüklere Ek Geldiğinde Ünsüz Türemesi

Türkçede ikiz ünsüz yoktur. Bu yüzden dilimize Arapça’dan giren ve aslında sonunda ikiz ünsüz bulunan sözcükler tek ünsüzle yazılır. Ancak bu tip sözcükler ünlüyle başlayan ek veya fiille kullanıldıklarında sondaki ünsüz ikizleşir.

İkinci Hecelerdeki Ünlülerin Düşmesi

Türkçede kurallı olmamakla birlikte ünlüyle başlayan sözcüklere ek geldiğinde, ikinci hecedeki dar ünlüler düşer (gönül+ü+m > gönlüm, koyun+u+n+a > koynuna, burun+u > burnu vb.)